
KÖNYVEK

Franco Moretti: *Graphs, Maps, Trees – Abstract Modells for a Literary History.* London–New York, Verso, 2005, 2007, 119 l.

Franco Moretti *Graphs, Maps, Trees* című kötetét, illetve az ezzel szorosan összefüggő „distant reading” koncepciót több irányból meg lehet közelíteni. Ezek a közelítési kísérletek azért is lehetnek fontosak, mert az olasz irodalmár nem kompakt kutatási programokban és/vagy monografikus magnum opusokban gondolkodik, hanem interaktív módon „feltölthető” projektekben és – szerencsés esetben – hatékony mémekben. Az „alázat és eufória kettős tapasztalatából”, melyet Moretti az irodalomtörténettel kapcsolatos autentikus viszonyulásmódként ír le, itt leginkább az eufória dominál, abban az értelemben, hogy állandóan új és új módszerekkel eredünk a „tudás specifikus formáinak” nyomába, de arra, hogy ez a tudás valójában milyen szerkezetű, illetve milyen relevanciával bír, nem mindig kapunk egyértelmű választ a szerzőtől.

Az (ön)értelmezéssel kapcsolatos szkepszis kérdése ugyanakkor máris visszahajt minket az alázat alakzatához, vagyis Moretti hagyománytörténeti pozicionálásához, miszerint itt egy nem-hermeneutikus programról lenne szó, mely a jelentés-, illetve műcentrikus irodalomképpel szemben egy racionális és kvantitatív megközelítést javasol. A kortárs kultúraelméleti diskurzusban jelenleg élénk konjunktúrája van a különböző nem-hermeneutikai elméleteknek (a jelenlét kérdését újrászituáló performativitáselméletektől az atmoszféracentrikus természeteszétikáig hosszan lehetne sorolni a különböző teoretikus pozíciókat), melyek az európai hagyományt domináló jelentéskultúrával szemben próbálnak alternatívát találni. Moretti nem-hermeneutikai irodalomtörténete nem prezencia- vagy médium-, hanem adatelvű, ami a digitális kondíciók és a Big Data megkerülhetetlen technológiai tapasztalatának perspektívájából utal vissza a pozitivistá irodalomtörténetek paradigmájára (is).

A kvantitatív kutatás által termelt adat ideális esetben független az individuális értelmezéstől, vagyis megosztható és számos formában kombinálható, állítja Moretti. Ennek a statisztikai módszereket is alkalmazó szemléletnek a gyökerei a mechanikus természettudományokkal konkuráló szociológia 19. századi előretöréséhez köthetők, mely a történeti szellemtudományok humanista tradíciójával a factum brutum „materializmusát” (Ernst Curtius) helyezi szembe. A Franz von Lißt, Karl Lamprecht vagy Paul Möbius nevével fémjelvezhető tipizáló, statisztikus és pozitivistá gondolkodás a romantikus individualitás metafizikáját varázstalanítja az empirikus sokaság immanenciájában. Ez azzal jár, hogy mind az alkotó, mind az alkotás individuális jelentésstruktúrája – „egészlegessége” – megkérdőjeleződik, hiszen a zsenialitás szuverenitása az empirikus adatok masszájában deheroizálódik. Moretti kvantitatív módszere ezzel annyiban analóg, hogy nem az egyedi (mester)művek értelmezésére koncentrál, hanem a geokulturális viszonyoknak és piaci összefüggéseknek kitett tömeges regénytermelés trendjeit analizálja. Vagyis a gadameri hermeneutika értelmében önmagát jelentő és önmagát értelmező klasszikus szövegek helyett a „Nagy Olvasatlan” (Margaret Cohen) tektonikus mozgásai kerülnek előtérbe.

A Nagy Olvasatlan az elsüllyedt művek földalatti világa, mely masszának csak töredéke kanonizálódott, ugyanakkor – ez Moretti egyik következtetése – a klasszikusok poétikai sajátossága (és olvasása) nem függetleníthető az olvasatlan massa szabályszerűségétől. Mintha a Nagy Olvasatlan az irodalomtörténet materiális tudattalanjaként újra meg újra felülírná a kánon tudatát, ugyanakkor ennek a sejtésnek az igazolását csak aprólékos esettanulmányokkal bizonyíthatnánk, melyekkel Moretti ebben a könyvében adós marad. A szerző az egyes művet meghaladó műfaj mint „temporális struktúra” (temporary structure) mentén próbálja szisztematizálni a Nagy Olvasatlan rejtett mozgásait és történetiségét. A műfaj és az egyedi mű ontológiai, illetve rendszertani

viszonyának kérdése végigkíséri az irodalomesztétika fejlődését, Moretti a kérdés teoretikus tárgyalásába nem is megy bele, hiszen nem érdekli a műfajelméleti nominalizmus és realizmus klaszszikus vitája vagy annak (poszt)strukturalista fejleményei. A műfaj az ő esetében csupán az egyedi mű hermeneutikáját meghaladó absztrakt alakzat, mely lehetővé teszi a Nagy Olvasatlan adatmaszszájával való statisztikai munkát, például annak bemutatását, hogy 1760–1900 között mintegy negyvennégy különböző műfaj (a szentimentális regénytől a birodalmi gótikáig) váltotta egymást az angol regényirodalomban.

Érdekes kiemelni azt, hogy a kvantitatív vizsgálat és az eredmények infografikákkal/grafikonokkal történő vizualizációja legfeljebb az irodalmi rendszeren belül tűnhet relatíve újszerűnek, hiszen a filmtudományban (intézmény- és műfajtörténet, audience studies, kvantitatív stíluselemzés stb.) már régóta bevált módszerről beszélünk. Ez összefüggésben lehet azzal az intézményszociológiai és gazdasági kérdéssel, hogy a filmművészetről beszélve sokkal kevésbé lehet megőrizni az esztétikai autonómia elvét, hiszen a gyártási és piaci háttér „adatosítható” körülményei a művészi stratégiákat, illetve ezek evolúcióját látványosan meghatározó faktorként jelennek meg a filmtörténetben. Az irodalmi történésekről ugyanakkor sokkal ritkábban – és akkor is inkább ideológiai indíttatásra – gondolunk piaci termelésként, melynek ritmusát, vagyis egyes műfajok életképességét olyan „művészetben kívüli” antropológiai-szociológiai tényezők is befolyásolhatják Moretti szerint, mint a generációk mentális klímájának váltakozása.

A distant reading módszerének egyik eddig nem említett mozzanata az ún. topográfiai fordulathoz kötődik, mely ugyancsak értelmezhető a nem-hermeneutikai tendenciák kontextusában. A geográfiai faktor, illetve a térbeli formák (térkép, hálózat, gráf) bevonása a kutatásba megnyit egy olyan műveleti mezőt, mely az irodalom társadalmi-kulturális konstrukciójának mélyszerkezetét segít exponálni. Ennek a műveletnek a relevanciáját Smid Róbert a következőképp világítja meg: „Ezzel a hálózatelvet hasznosító, gráfokon alapuló metodikával Moretti távolságtartása alkalmassá válik olyan tendenciák megfigyelésére, mint egy régi forma hanyatlása és egy új megjelenése alkotta dinamika, periféria és centrum vagy faszzerű fejlődés és hullámszerű változás bináris

oppozíciói milyen könnyen leépíthetőek, amennyiben azok elemzését egy nagyobb korpuszon keresztül, ténylegesen kartográf szempontból végezzük el.” (SMID RÓBERT: A rakéta röppályája, a narráció íve – Az irodalom kartografikus kultúrtechnikáiról. = *Prae*, 2016/1, 27–46: 29.)

A nagyobb korpusz kérdése megint csak a Nagy Olvasatlan fogalmához vezet minket vissza, mert a kvantitatív és kartográf műveletek nem az olvasás helyett, hanem az újraolvasás járatlan útjainak megnyitása érdekében történnek.

Ha a már korábban felvetett pszichoanalitikus metaforát gondoljuk tovább, akkor a Nagy Olvasatlan feltérképezése az irodalomtörténet olyan topográfiai modelljét kínálja, melynek struktúrája nem vezethető vissza autonóm művek közti lineáris és irodalmon „belüli” összefüggésekre, hanem interszubjektív és materiális erők hálózatszerű munkájaként modellezhető. Az egyes mű olvasása tehát nem függetleníthető a massa adattopográfiájától, mely felismerés a kortárs (poszt)digitális kontextusban válik különösen jelentőssé, hiszen az archivációs technológiák tökéletesedése a Nagy Olvasatlan „visszatérését” jelenti. Egy olyan szaturált információs állapotot, amikor már nem tudunk semmit se kitörölni, elfelejteni vagy elfojtani, mely pillanat a térképezés dühének kórtanát készíti elő.

NEMES Z. MÁRIÓ

Jonathan Goodwin – John Holbo (eds.): Reading Graphs, Maps, Trees – Critical Responses to Franco Moretti. (A Valve Book Event). South Carolina, Parlor Press, 2011, 256 l.

Amikor Franco Moretti *Graphs, Maps, Trees* (GMT) című könyve 2005-ben napvilágot látott, a szerző mögött már öt termékeny év állt a kaliforniai Stanford Egyetem katedráján. Saját alapítású intézménye, a *Center for the Study of the Novel* (CSN) munkája ekkorra már régen megkezdődött, de öt évvel később egy „irodalmi laboratóriumot” (Stanford Literary Lab) is újtárra indított. A regényműhely, amely nemcsak a kánonra, hanem a műfaj határainak árnyalását segítő „elfeledett, alulértékelt” művekre is figyelmet fordít, valamint a számítógépes kritikán alapuló modellező labor, melynek projektjei például gender-elemzést (hogy an szolaltat meg egy női karaktert